

Introducere

Emilia DAVID

Universitatea din Pisa, Italia

emilia.david@unipi.it

Am avut plăcerea să coordonez acest număr al revistei „Meridian Critic” a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, la propunerea colegei Daniela Petroșel, Profesor Universitar Doctor și Decan la Facultatea de Litere, căreia îi sunt pe deplin recunoscătoare pentru încredere, dar și pentru că astfel am avut surpriza de a constata varietatea de teme, aplicații și autori identificați de colaboratori, susceptibili de a admite filtrul hermeneutic oferit de mine în call-ul volumului. Am avut ideea de a alege ca temă un subiect drag mie, care mi-a însoțit parcursul de cercetare și de studii încă de la începuturi: *Literatura ca performance: de la regia textului la intertext*. O temă suficient de amplă, care să permită colaborarea nu numai a experților în literatura română și universală, dar să stimuleze în egală măsură și interesul cercetătorilor și experților din domenii afine: estetică, filosofia culturii, teatrul și alte arte.

Spre marea mea satisfacție, colegi de la mai multe universități din România („Babeș-Bolyai” de la Cluj-Napoca, Universitatea „A. I. Cuza” din Iași, „Universitatea de Vest” din Timișoara, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și, bineînțeles, universitatea gazdă), dar și din Republica Moldova (Institutul de Filologie Română „B.P.-Hasdeu” al USM, Chișinău), ca și de la Universitatea din Pisa, Italia, unde îmi desfășor activitatea didactică și științifică, au colaborat la numărul curent și vin acum către cititori cu propuneri de lectură deosebit de interesante și de variate. Articolele declină tema principală pe un interval extins de timp, ce acoperă în special ultimele două secole de cultură română și universală, până în actualitatea imediată, adică ajungând, de pildă, la scriitorii activi astăzi pe scena culturală românească.

Este cazul Ioanei Pârvulescu, din analiza Ioanei Lăcrămioara Pelea, sau cel al lui Emilian Galaicu-Păun, prezentat de Oxana Gherman. Sumarul numărului 2/2025 ne permite să-i mai cităm pe câțiva dintre cei mai importanți scriitori din generația anterioară, inoxidabila Generație '80, reprezentată aici de Florin Iaru și Ioan Groșan în remarcabilul demers comparativ al doamnei Profesoare Loredana Cuzmici, în plus de Magda Cârnecki asupra căreia s-a oprit cu suplețe colega Corina Croitoru și, în fine, de Alexandru Vlad, protagonistul eseului semnat de Otilia Ungureanu, asociat tot optzeciștilor, chiar dacă aceștia erau ceva mai tineri.

Numărul reunește, într-adevăr, articole de mare interes de literatură română, franceză, engleză, și două eseuri consistente, unul, de estetică a teatrului, rezervat apariției melodramei ca gen, reconstituită de Silvia Cristina Udrea, celălalt se plasează la hotarul dintre istoria teatrului, estetică și filosofie,

reparcurgând o serie de resemantizări ale mitului în dramaturgia românească, unde, în secțiunea *Exegesis*, Raluca Denisa Nicoară privește fenomenul, intertextual întrucâtva, din perspectiva teoretică, interdisciplinară.

Revenind la abordările literare, cele mai numeroase din punct de vedere numeric, deschid volumul articolele a doi doctoranzi ai Departamentului de Filologie, Literatură și Lingvistică de la Universitatea din Pisa, care aduc în prim plan artiști dadaști exponențiali: Edoardo Giorgi, a cărui cercetare doctorală o coordonez în acești ani, se concentrează asupra performativității profunde și stratificate a poeziei dadaiste a lui Tristan Tzara cuprinse în special în *Poèmes nègres*, segment poetic mai puțin studiat în mediul academic românesc, oferind interpretări și ipoteze originale, așa cum trebuie privită și contribuția Liidiei Astapenko, colegă de an cu Giorgi, cu care am bucuria unor dialoguri minunate pe teme de bibliografie a avangardei și a dadaismului, în mod special. Doctoranda prezintă un aspect din activitatea sa de studiu și documentare, referitor la o nuvelă a lui Hugo Ball, *Tenderenda der Phantast*, și aceasta încă insuficient explorată de critica de specialitate, pe care Liidia a și tradus-o în limba italiană și a publicat-o în volum.

Ambele articole pun în lumină faptul că literatura celor doi artiști și poetica dadaistă, în general, sunt indisolubile de performarea scenică, realizată cu ajutorul dansului, al măștilor antropomorfe, în momente de necesar contact cu un public-spectator și dezvoltând forme de intertextualitate surprinzătoare. Iată, prin urmare, primele accepții reperabile în volum pentru termenii „experimentalism”, „performance” și „intertextualitate”.

În continuare, dacă ne referim la literatura română, alte repere compun numărul tematic, explorate de autori prin prisma mecanismelor literaturii experimentale, a intertextualității și procedeele conexe acesteia. Din prima jumătate a secolului XX, volumul grupează interesante demersuri critice aparținând din unghi cronologic corpusului de opere interbelice. De pildă, în proza lui Mateiu Caragiale, Roxana-Gina Tituleac supune examenului critic în principal intertextul de autor, orientat, deci, spre corespondența dintre operele mateine, observând ca forme de realizare ale intertextualității preponderent citatul, plagiatul și aluzia.

Mergând din interbelic spre jumătatea secolului XX, Georgiana-Adriana Tituleac arată că intertextualitatea este un instrument esențial de construire a formei și a sensului literar în poezia lui Emil Botta. Aceasta se manifestă printr-o densă rețea de referințe culturale și mitologice, iar semnificația se stabilește atât prin mecanismele interne ale textului (dialogism, polifonie), cât și prin modul în care cititorul îl interpretează. Așadar, articolul pune în lumină rolul fundamental al recepției în constituirea operei.

O perspectivă motivată cu finețe apare și-n demersul lui Nicolae Bobaru, unde personajul Ulise este valorizat în primul rând ca „operator” intertextual care revine în texte prin citare și diverse tipuri de transformări (fragmentare, ștergere, repetiție, travesti). În această accepție, intertextualitatea funcționează ca un spațiu performativ unde sensul se naște din ecouri și variații, nu din atributele identitare ale personajului mitic. Autorul operează ulterioare distincții, afirmând că în literaturile diasporice și postcoloniale, Ulise devine semnul pierderii și al neînțarcerii, iar Ithaca se transformă din destinație a aventurii, într-un gol narativ; astfel, scrisul apare ca semn de persistență în absența unui final net.

Făcând încă un pas pe scara timpului către prezent, se vor descoperi două eseuri care se completează reciproc, despre cenzură și condiția scriitorilor români în timpul dictaturii, semnate de Cristina-Elena Gogâță și de Abel Mîndrilă.

Prima autoare menționată, colega mea Lector de limba română la Universitatea din Pisa, căreia îi mulțumesc și pentru această prețioasă colaborare, analizează contextul apariției romanului Anei Blandiana, *Sertarul cu aplauze*, și legăturile dintre imaginarul distopic al cărții cu poezia publicată de autoare în anii '80, ceea ce face posibilă în accepția cercetătoarei existența unui univers autoreferențial stratificat. Studiul său plasează romanul în categoria „literaturii de sertar”, întrucât, așa cum se știe, la sfârșitul anilor '80, Ana Blandiana a devenit *persona non grata* pentru regimul comunist și i s-a interzis publicarea.

În prelungirea acestei perspective, Abel Mîndrilă arată că Ana Blandiana, dar și Marin Sorescu au practicat un *performance* literar codificat, în formule variabile de absurd, alegorie, metaliteratură, în încercarea de a eluda cenzura și de a transmite mesaje de critică socială și politică, transformând încă o dată cititorul într-o instanță privilegiată, aceea de participant avizat la procesul de decodificare a mesajului poetic. În comparație cu Václav Havel și cu practica *samizdat*-ului sovietic, rezistența românească apare mai discretă, dar eficientă, iar modelul explică mecanisme de opoziție culturală valabile și în cazul unor autoritarisme din perioada recentă.

Cronologic vorbind, periplul hermeneutic la care vă invită Numărul curent din „Meridian Critic” aduce în prim plan mai mulți poeți și prozatori optzeciști și nouăzeciști dintre cei mai cunoscuți și apreciați astăzi în panorama literaturii române și, odată cu poeticile lor, bogăția de mijloace expresive ce transformă literatura într-un muzeu de artă cu încăperi nenumărate.

Toate aceste articole compun un larg evantai de modele și registre discursive supuse analizelor celor mai diverse metodologic vorbind, care, prin intermediul mecanismelor și formelor lor cât mai variate de intertextualitate și de *performance*, revelează actul literar chiar în procesul său de constituire.

Că modelele de *performance* literar și teatral au o serie de trăsături comune (opera percepută ca proces, conștiința teoretică și centralitatea jocului etc.) se poate deduce din fiecare contribuție dedicată scriitorilor Generației '80, scriitori ce preiau ca atare elemente și tehnici din “repertoriul” spectacolului teatral, precum și din estetica *performance*-ului scenic. Apare cu evidență că pentru acești scriitori devin importante posibilitățile expresive ale limbajului dramatic și ale “regiei” textului asumate și afișate în mod explicit. Scopul este dublu: pe de o parte, de a crea efecte literare, care să garanteze plăcerea textului, pe de altă parte, pentru a comunica pe pagină propriile atitudini existențiale.

Cât privește inventarierea și comentariile aplicate mijloacelor citării, corpusul de analize din acest volum poate conduce la stabilirea unei mici fenomenologii (cu glosele lor teoretice și axată pe exemple concrete), inerente folosirii intertextualității, ca strategie de reprezentare a semnificațiilor posibile.

Revenind la prezentarea eseurilor, în secțiunea dedicată Generației '80 se impune atenției studiul Loredanei Cuzmici, remarcabil prin finețea cu care este construit și prin echilibrul compozițional al fiecărei părți. Autoarea propune o categorie literară deosebit de fertilă, „postmodernismul balcanic”, discutându-i pe Ioan Groșan și Florin Iaru în ipostazele lor de povestitori care au în comun afinități stilistice și tematice semnificative. Subiectul lor principal

rămâne România de dinainte și de după 1989, perspectivă posibilă datorită experienței lor, trăită în două regimuri politice radical diferite și pusă în scenă în volumele *Lumea ca literatură* (2014, 2017) și *Fraier de București* (2015).

Această perspectivă este motivată, așadar, nu doar tematic, ci și printr-o bogată exemplificare de procedee și „figuri” ale balcanismului, în versiunea conceptului introdusă în critică de Mircea Muthu: iluzia libertății într-o lume defavorabilă sau, de pildă, subversivitatea ierarhiilor. O observație demnă de interes a autoarei este că postmodernismul programatic, cu multiplele lui fațete, și balcanismul au teritorii comune, pe care le numește ca atare: relativismul, gândirea voit slabă, râsul, ironia, derizoriul, dimensiunea politică și contrastele derutante pe care politicul le generează, supralicitând în sens tragi-comic specificul și realitățile românești. Dintr-un unghi intertextual, autoarea pune în lumină influența decisivă caragialiană asupra ambilor scriitori. Printre multele fragmente citabile din acest articol, iată unul: „Și peste toate, tronând oriental și motivând existențial, povestea, impregnată de aluzii culturale, de inginerii ludice, de reciclări ingenioase ale literaturii anterioare sau ale diverselor tipuri de limbaj”.

Caragiale (dar și Eminescu) apare ca sursă a intertextului și în articolul Corinei Croitoru care își concentrează atenția asupra poeziei politice a Magdei Cârneli, una dintre cele mai apreciate poete ale postmodernismului românesc, urmărind evoluția discursului său de la ironia și sarcasmul îndreptate împotriva regimului comunist la ironia amestecată cu deziluzie, provocată de contextul social de după Revoluția din decembrie 1989. Pentru a surprinde această mutație — de la o atitudine ironică, dar încă idealistă, față de viață la una ironică, însă pesimistă — autoarea supune cu acuitate filtrului intertextual referințe la opera celor doi autori ai secolului al XIX-lea, citați la început.

Last but not least, proza lui Emilian Galaicu-Păun, una dintre figurile de prim plan ale generației basarabene a anilor '80, prezintă în volum prin lectura precisă și riguroasă propusă de cercetătoarea Oxana German, vine să îmbogățească micul „tablou de familie” al Generației '80 recompus aici și să confirme, în liniile sale esențiale, modelul general al poeziei generaționale. Articolul oferă o interpretare a romanelor *Țesut viu. 10x10* și *Gesturi. Trilogia Nimicului* din perspectiva mecanismelor creației experimentale, reliefând disponibilitatea autorului pentru esteticul ludic, pentru amestecul ingenios al limbajelor, rafinamentul aluziv și deschiderea către dialogul intertextual și intercultural — repere centrale ale sensibilității optzeciste.

Dintre scriitorii care au debutat în anii '90 mă mai opresc doar asupra recentului roman al Ioanei Pârvulescu, *Aurul pisicii*, din lectura Ioanei Lăcrămioara Pelea, unde — așa cum se remarcă — intertextualitatea capătă o profunzime aparte: autoarea presară aluzii muzicale, literare și mitice, fiecare funcționând ca o prismă care refractă sensuri ascunse. Un vers poate reactiva amintiri îngropate, o trimitere la Goethe sau Kafka poate redesena raportul dintre sine și celălalt, iar miturile metamorfozei sugerează că schimbarea autentică înseamnă, înainte de toate, o mutație a percepției. În acest fel, gesturile intertextuale identificate de Ioana Lăcrămioara Pelea traduc o experiență deopotrivă individuală și universală: prin ele, Pârvulescu convertește trăsături personale în comportamente supraindividuale, romanul ajungând să rezoneze în sensibilitatea cititorului ca o trăire umană împărtășită.

În analiza Oxanei Gherman se urmărește felul în care hibridizarea textuală la Emilian Galaicu-Păun pune în valoare un nucleu ontologic ce se ramifică în plan etic, istoric și sociopolitic. În contextul prozatorilor basarabeni afirmați în anii '80, care au răspuns constrângerilor cenzurii și presiunii ideologice printr-o scriitură dominată de estetism, Galaicu-Păun se distinge printr-o radicalizare asumată a experimentului: atât la nivel epic, cât și pe palierul compozițional, prin tratarea creației ca joc al potențialităților combinatorii ale formelor lingvistice, artistice și imaginative. Oxana Gherman discută și relația autor-cititor, subsumabilă unei dinamici ludice între doi „jucători” situați pe poziții diferite, relație în care autorul își păstrează privilegiul de a modifica, imprevizibil, „regulile”, iar lectura devine, la rândul ei, un parcurs animat de aceeași disponibilitate către joc – confirmând încă o dată, printr-o formulă originală, coerența și vitalitatea poeziei Generației '80.

Studiile din volum au făcut posibilă constituirea a două bibliografii paralele. Una documentează conceptul de intertextualitate, pornind de la Julia Kristeva, cea care l-a inventat, trecând prin toată școala franceză de la finele anilor '60 și prin critica teoretică din deceniul următor pasionată de ipostazele și consecințele intertextualității, până la teoreticieni recenți, ca Tiphaine Samoyault, dar și alții. A doua bibliografie configurează conceptul de *performance*, trimitând la lectura celor mai cunoscuți și apreciați experți în materie, Richard Schechner, fondatorul domeniului *performance studies*; sau, mai aproape de noi, apare citată, printre alții, Erika Fischer-Lichte, care a formulat cel mai influent concept al său vorbind despre *performance* ca eveniment transformator și „autopoietic”.

Aș dori să precizez că ordinea așezării în volum a articolelor în dosarul critic *Critical dossier* respectă criteriul cronologic al apartenenței autorilor și operelor tratate de colaboratorii numărului curent la istoria literaturii române și a altor literaturi, apoi la estetica teatrală și a artei performative, adică întocmai cum am fi procedat la un colochiu care ar fi putut fi organizat pe tema dată.

Lectura eseurilor care urmează oferă un răspuns convingător la întrebarea: care ar fi rafturile cele mai experimentale ale literaturii române, văzută ca o bibliotecă fascinantă, plină de texte prețioase, dintre care unele prea puțin cunoscute și frecventate de cititorii chiar avizați de astăzi.

Această primă secțiune a numărului 2/2025 a „Meridianului” este urmată de patru eseuri reunite la rubrica exegeze, *Exegesis*. Asupra ultimelor două, de natură interdisciplinară, aflate la granița dintre istoria literaturii – estetică, istoria teatrului românesc – filozofie, m-am oprit deja, așa că-mi rămâne să le semnez pe celelalte două.

Articolul în limba franceză al Elenei Camelia Biholaru arată cum, în cazul scriitoarei franceze contemporane Agnès Desarthe, identitatea literară se construiește ca un „palimpsest” pornind de la autobiografie: refuzul lecturii devine paradoxal motorul convertirii la scris. Luând act de conflictele de limbă, familie, cultură și educație (între lecturi impuse și lecturi personale), cititorul parcurge traseul de la respingerea lecturii la pasiunea pentru cărți, scris și traducere, iluminând mecanismele creației și transformarea sinelui creator.

Și, revenind pe tărâmul literar autohton, articolul propus de Ioan Fărnuș poate fi considerat în continuitate cu studiul precedent, prin aceeași preocupare pentru genealogia formării unei identități literare, numai că în acest caz metamorfoza nu pornește din „ură față de lectură”, ci din neliniștea asumării scrisului într-un spațiu cultural dominat de masculinitate.

Revenind asupra conceptului de „anxiety of authorship” (Gilbert și Gubar), citit în paralel cu noțiunea de „male gaze” (Laura Mulvey), articolul urmărește în scrisul Hortensiei Papadat-Bengescu spectrele recurente ale acestei anxietăți: împlinirea feminină proiectată ca un orizont mai curând ideal decât realizabil, singurătatea ca destin, precum și fascinația pentru patologic, clinic și morbid — ceea ce semnaleză o deviere de la normă. În opinia autorului, nucleul cel mai puternic îl constituie teama de privirea masculină, comentată pe baza a două texte timpurii ale prozatoarei. Concluzia articolului este că intrarea autoarei în scena literară „mainstream”, ca parte a primei generații de scriitoare admise în canon, este însoțită de un ansamblu de tensiuni care îi impregnează opera și îi modelează în mod hotărâtor stilul.

În fine, încheie acest număr secțiunea *Language and communication*, bine reprezentată de patru articole dense, dedicate unor teme și aspecte de real interes, semnate de Monica Geanina Coca, Monica Timofte, Ioana-Crina Prodan și Nicoleta-Loredana Moroșan, și o rubrică, de data aceasta mai restrânsă, de recenzii.

Doresc să mulțumesc tuturor colaboratorilor acestui număr din „Meridian Critic” pentru valoarea și originalitatea articolelor propuse, care au făcut posibilă alcătuirea unui volum ce va suscita – am convingerea – interesul și plăcerea lecturii multor cititori și colegi.

Pentru coordonatoarea numărului a fost o experiență stimulantă și plină de descoperiri dintre cele mai interesante, un proiect împărțit de distinși colegi profesori de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava – repet cu toată considerația numele doamnei Daniela Petroșel și adaug imediat pe cel al Domnului Profesor univ. dr. și Prorector Mircea A. Diaconu și pe cel al Doamnei Profesor univ. dr. Rodica Nagy. A fost proiectul cel mai recent, dintr-o colaborare între universitățile noastre aproape decenală, care sper să continue la fel de intens și de fructuos și de acum înainte.

Adresăm calde mulțumiri doamnei Emilia David, conferențiar universitar de limba și literatura română, Departamentul de Filologie, Literatură și Lingvistică al Universității din Pisa, Italia, pentru acceptul de a coordona prezentul număr al revistei „Meridian critic”, consolidând astfel, cu prestigiul ei academic, valoarea științifică a acestei publicații.

Mulțumirile noastre se îndreaptă și spre colegii din Italia, Cristina Gogâță, lector de limba română la Catedra de Limba și Literatura Română a Universității din Pisa, Italia, și Horia C. Cicortaș, unul dintre cei mai prolifici româniști și traducători în italiană din Peninsulă, pentru colaborarea susținută la realizarea prezentului număr din „Meridian critic”.

Redactor șef Prof univ. dr. Mircea A. DIACONU